

QALAMTASVIR MASHG‘ULOTLARIDA KOMPOZITSION TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISH METODIKASI

Komoldinov Sirojiddin Jomoldin o‘g‘li
Namangan davlat pedagogika instituti
Art pedagogika kafedrası katta o‘qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada qalamtasvir mashg‘ulotlari jarayonida talabalarda kompozitsion tafakkurni shakllantirishning nazariy va amaliy asoslari chuqur tahlil qilinadi. Tasviriy san‘at ta‘limida kompozitsiya muhim o‘rin tutishi, uning o‘quvchilarning estetik didi, ijodiy fikrlashi hamda vizual tafakkurini rivojlantirishdagi ahamiyati yoritiladi. Qalamtasvir mashg‘ulotlari orqali kompozitsion ko‘nikmalarni shakllantirishning metodik yondashuvlari, o‘qitish usullari, didaktik vositalari hamda pedagogik shart-sharoitlari tahlil qilinadi. Shuningdek, maqolada interfaol metodlar, muammoli vaziyatlar va amaliy mashqlar orqali talabalarning ijodiy faoliyatini faollashtirish yo‘llari asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: qalamtasvir, kompozitsiya, kompozitsion tafakkur, tasviriy san‘at, metodika, ijodiy fikrlash, proporsiya, ritm, muvozanat, vizual idrok.

Qalamtasvir tasviriy san‘atning asosiy yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, u nafaqat predmetlarni tasvirlash, balki ularga badiiy yondashuvni shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi. Ayniqsa, kompozitsion tafakkurni rivojlantirishda qalamtasvir mashg‘ulotlari alohida ahamiyat kasb etadi. Kompozitsiya bu tasvir elementlarining muayyan tartibda joylashtirilishi, ularning o‘zaro bog‘liqligi va uyg‘unligini ifodalovchi badiiy tizimdir. Shuning uchun ham kompozitsion tafakkur – bu shaxsning tasviriy vositalar orqali fikrini ifodalash, obrazlarni tartibga solish va ularni estetik jihatdan mukammal shaklga keltirish qobiliyatidir. Bugungi kunda tasviriy san‘at ta‘limida kompozitsion tafakkurni shakllantirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Chunki zamonaviy ta‘lim tizimi faqat bilim berish bilan cheklanib qolmay, balki talabalarning ijodiy fikrlashini rivojlantirishni ham ko‘zda tutadi. Qalamtasvir mashg‘ulotlari esa bu borada samarali vositalardan biri sifatida xizmat qiladi. Mazkur mashg‘ulotlar orqali talaba predmetlarning shakli, hajmi, proporsiyasi, yorug‘-soya munosabatlari bilan bir qatorda, ularni qog‘oz yuzasida qanday joylashtirishni ham o‘rganadi.

Kompozitsion tafakkurni shakllantirish metodikasining asosini bosqichma-bosqich o‘qitish tizimi tashkil etadi. Dastlabki bosqichda talabalar oddiy geometrik shakllar yordamida kompozitsiya tuzishni o‘rganadilar. Bu bosqichda ular asosiy kompozitsion qonuniyatlar – muvozanat, markaz, ritm va kontrast tushunchalari bilan tanishadilar. Keyingi bosqichlarda esa murakkabroq obyektlar – natyurmort,

portret va manzara kompozitsiyalari ustida ishlash orqali o‘z bilimlarini mustahkamlaydilar.

Qalamtasvir mashg‘ulotlarida kompozitsion tafakkurni shakllantirishda muammoli o‘qitish metodlaridan foydalanish samarali natija beradi. Masalan, talabalarga bir xil predmetlar berilib, ularni turli xil kompozitsion yechimlarda tasvirlash topshirig‘i beriladi. Bu esa ularning mustaqil fikrlashini, variantlar yaratish qobiliyatini rivojlantiradi. Shuningdek, interfaol metodlardan foydalanish, guruhli ishlash, bahs-munozaralar tashkil etish ham talabalarni faol o‘quv jarayoniga jalb etadi. Vizual idrokni rivojlantirish ham kompozitsion tafakkurni shakllantirishning muhim tarkibiy qismidir. Talabalar atrof-muhitni kuzatish, undagi shakl va ranglarning o‘zaro uyg‘unligini anglash orqali kompozitsiya yaratish ko‘nikmalarini rivojlantiradilar. Shu bois qalamtasvir mashg‘ulotlarida kuzatuv mashqlari, tezkor eskizlar chizish, tabiatdan tasvir ishlash kabi usullardan keng foydalanish tavsiya etiladi.

Metodik jihatdan qaraganda, o‘qituvchi har bir mashg‘ulotni aniq maqsad asosida tashkil etishi lozim. Har bir darsda kompozitsiyaning muayyan elementi – masalan, markazni aniqlash, ritm yaratish yoki muvozanatni saqlash – ustida alohida ishlash talab etiladi. Bu esa talabalarning bilimlarini tizimli ravishda rivojlantirishga yordam beradi. Shuningdek, o‘qituvchi tomonidan beriladigan individual maslahatlar, xatolarni tahlil qilish va tuzatish ishlari ham muhim ahamiyatga ega.

Qalamtasvir mashg‘ulotlarida kompozitsion tafakkurni shakllantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash ham muhimdir. Masalan, multimedia vositalari yordamida mashhur rassomlarning asarlarini tahlil qilish, ularning kompozitsion yechimlarini o‘rganish talabalar uchun katta tajriba maktabi bo‘lib xizmat qiladi. Bu jarayon orqali ular badiiy merosdan ilhom olib, o‘z ijodiy yondashuvlarini shakllantiradilar. Kompozitsion tafakkurni rivojlantirish jarayonida baholash tizimi ham muhim o‘rin tutadi. Baholash faqat yakuniy natijaga emas, balki ijodiy jarayonning o‘ziga ham qaratilishi lozim. Talabaning fikrlash jarayoni, izlanishlari, variantlar yaratish qobiliyati ham e‘tiborga olinishi zarur. Bu esa ularni yanada faol va ijodkor bo‘lishga undaydi.

Shuni alohida ta’kidlash joizki, kompozitsion tafakkur faqat tasviriy san’at bilan cheklanib qolmaydi. U boshqa fanlar bilan ham uzviy bog‘liq bo‘lib, shaxsning umumiy intellektual rivojlanishiga xizmat qiladi. Masalan, matematika fanidagi proporsiya va simmetriya tushunchalari, adabiyotdagi obraz yaratish jarayoni ham kompozitsion tafakkur bilan chambarchas bog‘liqdir. Shu sababli fanlararo integratsiya asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlar yanada samarali natija beradi.

Xulosa qilib aytganda, qalamtasvir mashg‘ulotlarida kompozitsion tafakkurni shakllantirish murakkab, ammo muhim pedagogik jarayon hisoblanadi. Bu jarayonni samarali tashkil etish uchun o‘qituvchi tomonidan ilmiy asoslangan metodik yondashuvlar, interfaol usullar va zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish zarur. Talabalarning ijodiy faolligini oshirish, ularning mustaqil fikrlashini rivojlantirish va estetik didini shakllantirish orqali kompozitsion tafakkurni yuksak darajada rivojlantirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ganiev, A., Ahmedov, D. S. U., Boltaboyev, A. K. U., & Turamov, M. R. U. (2026, February). Cognitive load theory and AI integration: Optimizing educational technology for enhanced learning outcomes. In *AIP Conference Proceedings* (Vol. 3393, No. 1, p. 060053). AIP Publishing LLC.
2. Inamova, Zarnigor Zafar-qizi, and Shirinoy Tursunali-qizi Ismatullayeva. "DEVELOPING ENGINEERING DESIGN SKILLS IN STUDENTS." *Altum International Conference Platform*. No. 1. 2026.
3. Hasanboy o‘g‘li, B. A. Methods Of Using Modern Technologies Of Teaching In Primary Schools. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 9(12), 960-963.
4. Boltaboyev, A. X. (2025). Umumta’lim maktablarining boshlang ‘ich sinf o ‘quvchilarini tasviriy san’atga o ‘rgatishning maqsadi va mazmuni. *Namangan Davlat Pedagogika Instituti: Ta’lim va Taraqqiyot ilmiy-uslubiy jurnali*, 6, 50-55.
5. Boltaboyev, A. X., & Xaydarova, M. K. (2026). Kompyuter dizayn orqali maktab o ‘quvchilarining estetik tafakkurini rivojlantirish. *Zamonaviy san’at va gumanitar fanlar bo ‘yicha Yevropa sharhi*, 2(1), 42-44.
6. Boltaboyev, A. X. (2026). *Academic Research in Modern Science. International Scientific-Online Conference*, 3 (8), 140–146.
7. Boltaboev, A. K., & Abdirasilov, S. F. (2023). METHODOLOGICAL BASIS OF DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL-PEDAGOGICAL COMPETENCE IN STUDENTS BY MAKING PENCIL DRAWINGS AND DRAFTS. *Экономика и социум*, (3-2 (106)), 57-60.
8. Boltaboyev, A. (2023, December). BO ‘LAJAK O ‘QITUVCHINING KASBIY-PEDAGOGIK IJODKORLIGINI RIVOJLANTIRISH SHART-SHAROITLARI. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE on the topic: “Priority areas for ensuring the continuity of fine art education: problems and solutions”* (Vol. 1, No. 01).
9. Babur, N., Muazzam, N., & Shahrizoda, A. (2024). THE UNIQUENESS OF WORKING WITH GEOMETRIC OBJECTS IN PENCIL DRAWING CLASSES. *Western European Journal of Linguistics and Education*, 2(2), 62-66.
10. Бобур, А. Ў. Н. (2022). Тасвирий санъат асарларини яратишда композиция қонунларининг илмий асосларидан фойдаланиш. *Science and Education*, 3(2), 1087-1095.
11. O‘G‘Li, B. A. A. (2024). Talabalarning figurali kompozitsiya ishlashda naturadan qarab ishlashning ahamiyati. *Science and Education*, 5(12), 229-232.

12. O‘G‘Li, B. A. A., Lutfullayeva, S. N. Q., & Olimjonova, O. J. Q. (2024). Rangtasvirda kompozitsiya ishlashning qonun-qoidalari, uslublarini o‘rganishning nazariy va amaliy asoslari. *Science and Education*, 5(12), 214-218.
13. Nabiyeu, B. (2022). Natyurmort kompozitsiyasini tuzish va tasvirlashda bosqichlar asosida ishlashning ahamiyati. *Academic research in educational sciences*, 3(12), 334-338.
14. Oktyabrov, M. A. O. G. L., & Abdug‘Ani-O‘G‘Li, B. (2026). Chizmachilik darslarida tutashmalarni formulaviy va vizualmnemonik yondashuv asosida o‘rgatish metodikasi. *Science and Education*, 7(2), 409-416.
15. Ro‘zimamatova, S. I. Q. (2026, March). MODERN COMPOSITIONAL AND COLOR SOLUTIONS IN CREATING STILL LIFE COMPOSITIONS IN WATERCOLOR. In *Altum International Conference Platform* (No. 2, pp. 4-9).
16. Abdug‘Ani-O‘G‘Li, B. (2026). Innovative methods for revealing students’ individual abilities in painting classes. *Science and Education*, 7(3), 349-353.
17. Komoldinov, S., & Sattarov, F. (2024). Ijodiy asar yaratish bo‘yicha metodik tavsiyalar. *Scientific-theoretical journal of International education research*, 2(1), 42-46.
18. Sattarov, F. (2024). SCIENTIFIC-THEORETICAL FOUNDATIONS OF LEARNING THE RULES OF COMPOSITION AND DEPICTION IN PAINTING. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 4(10), 379-382.
19. Sattarov, F. I. (2024). Techniques and Methods of Creating Fine Art Works. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education*, 2(3), 269-271.
20. Sattarov, F. I., & Rahimjonova, N. B. Q. (2026, February). THE PROCESS OF WORKING ON COMPOSITION IN PAINTING LESSONS. In *Altum International Conference Platform* (No. 1, pp. 17-20).
21. Sattarov, F. I., & Usmanova, X. N. Q. (2026). Teaching the subject of composition in specialized art schools. *Science and Education*, 7(2), 386-389.
22. Sattarov, F. I., & Lutfullayeva, S. N. Q. (2026). The influence of interactive methods on the development of compositional thinking in painting lessons. *Science and Education*, 7(2), 356-360.
23. Islomovich, S. F. QALAMTASVIR MASHG‘ULOTLARIDA TALABALARNI KOMPOZISIYA OID BILIM VA MALAKALARINI RIVOJLANTIRISH.
24. Tadjibayev, A. B., & Abdurashidova, U. D. Q. (2026, January). THE PRACTICAL SIGNIFICANCE OF TEACHING TECHNICAL DRAWING AND GEOGRAPHY ON AN INTEGRATIVE BASIS. In *Claritas Conference Platform* (No. 1, pp. 64-68).
25. Tokhtaeva, Z., Salomov, B., Tadjibaev, A., Urinov, S., Chulieva, G., & Tueva, E. (2025, September). Optical systems in UAVs for sustainable development of precision agriculture. In *Optical and Computational Technologies for Measurements and Industrial Applications (OptiComp 2025)* (Vol. 13803, pp. 82-90). SPIE.
26. Tadjibayev, A. (2025). YAGONA GRAFIKAVIY TEXNOLOGIYANI AMALIYOTGA JORIY ETISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI. *Universal xalqaro ilmiy jurnal*, 2(4.3), 291-295.
27. Tadjibaev, A. B. (2014). The role of subject teachers in providing a unified graphics mode. *The Advanced Science. Open access journal.–United State*, (9-2014), 43-45.
28. ugli Dominjonov, K. F. (2026). THE HARMONY OF FOLK APPLIED ART AND CONTEMPORARY ART IN POTTERY WORKS. *European Review of Contemporary Arts and Humanities*, 2(1), 32-35.

29. Faxriddin o'g'li, D. K. (2026). O'ZBEKISTON KULOCHILIGIDA TARIXIY SHAXSLAR TALQININING BADIY TAHLILI. SHOKH LIBRARY, 1(1).
30. Dominjonov, K. F. U. (2026, January).
31. Dominjonov, K. F. O. G. L., & Ulug'Bek-O'G'Li, K. (2026). Kulolchilikda yangi materiallar va texnologiyalarning qo'llanilishi. *Science and Education*, 7(2), 87-92.
32. Dominjonov, K. F. O. G. L., & Odilova, M. X. J. Q. (2026). Zamonaviy hayotimizda naqqoshlik milliylik omili. *Science and Education*, 7(2), 350-355.
33. Dominjonov, K. F. O. G. L., & Axmatjonova, U. L. Q. (2026). An'anaviy va zamonaviy kulolchilik texnologiyalarining taqqoslanishi va rivojlanish istiqbollari. *Science and Education*, 7(2), 79-86.
34. Dominjonov, K. F. O. G. L., & Xamidullayeva, K. A. Q. (2026). Integratsion dars modeli samaradorligi: nazariy va empirik tahlil. *Science and Education*, 7(3), 403-407.
35. Dominjonov, K. F. O. G. L., & Akbarova, M. B. Q. (2026). Kulolchilik asarlarida xalq amaliy san'ati va zamonaviy san'at uyg'unligi. *Science and Education*, 7(3), 430-435.
36. Dominjonov, K. F. O. G. L., & Saydullayeva, D. Q. C. Q. (2026). Kulolchilik buyumlari orqali O'zbekistonning madaniy merosini ifodalash. *Science and Education*, 7(3), 436-440.
37. O'G'Likomoldinov, S. J., & Abdirasilov, S. F. (2023). ON THE INTEGRITY OF ILLUSTRATION IN PAINTING LESSONS AND ITS RELATIONSHIP WITH COMPOSITION ACTIVITY. *Экономика и социум*, (3-2 (106)), 168-171.
38. Komoldinov, S. J. O. (2026). The pedagogical significance of composition in pencil drawing lessons. *European Journal of Economic Dynamics and Policy*, 2(1), 21-24.
39. Komoldinov, S. J. O. G. L., & Isaboyeva, M. I. Q. (2026). Manzara janrini o'rgatishda rangtasvir texnikalarining metodik qo'llanilishi. *Science and Education*, 7(2), 344-349.
40. Jomoldin o'g'li, K. S. SCIENCE, RESEARCH AND DEVELOPMENT.
41. Komoldinov, S. (2023, December). Qalamtasvir mashg'ulotlarida kompozitsiyaning ahamiyati. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE on the topic: "Priority areas for ensuring the continuity of fine art education: problems and solutions"* (Vol. 1, No. 01).